

პოეზიის სამფლობელოში
(გრ. რობაქიძის ლექციის გამომცემი)
1909 წ.
I

იყო დრო როდესაც ქართველ საზოგადოებაში პოეზიის შესახებ ფრიად უთავბოლო აზრები იყო გავრცელებული. ეს ის დრო იყო, როდესაც ყოველივეს, — სულიერ შემოქმედებას ისე, როგორც პრაქტიკულ მოღვაწეობას, — ტლანქ სარგებლობის საზომით ზომავდნენ და როდესაც, რუსის მწერალის პისარევის ზედგავლენით, კარგად შეკერილ წაღას უფრო მნიშვნელოვან საგნად სთვლიდნენ, ვიდრე შექსპირის ამა თუ იმ ცნობილ დრამას. მესამოცე წლებში ჟურნალ „ცისკარ“-ში ლექსების მთხზველთა წინააღმდეგ წერილებიც კი იბეჭდებოდა. მაგრამ ეს მოვლენა არ იყო საყოველთაო, ისტორიკოსი დიმ. ბაქრაძე თავის ერთ „ისტორიულ მიმოხილვაში“ ქებით იხსენიებს ბარბარე ჯორჯაძეს, რომელიც გამოექომაგა პოეზიას და მოლექსეებს. „პატივ-საცემი ავტორი, ამბობს დიმ. ბაქრაძე თავის „გარკვევაში“ (იმავე „ცისკარში“), არღვევს უ. არდაზიანის კრიტიკას, რომლითაც ვითომც ის აღკრძალავს ლექსების საჭიროებას. თავისის სიტყვის დასამტკიცებლად ბუნებითს წესს იხსენიებს, რომელსაც ადამიანში სხვა და სხვა ნიჭი დაუნერგია. კნ. ჯორჯაძისა კშიშობს, რომ ამ გვარმა უსაფუძვლო და აჩქარებულმა კრიტიკამ ახლად დაწესებული საქმე არ დაამციროსო. (ჟურნალ „ცისკარის“ საქმე). ამ სიტყვების დაწერის შემდეგ განვლო ორმოცდა ათმა წელმა. ამ ხნის განმავლობაში იმდენად გავიზარდენით, რომ დღეს ზემოდ აღნიშნული ფაქტი პოეზიის შელახვისა და უარ-ყოფისა „კურიოზად“ გვეჩვენება და ჩვენს საზოგადოებაში აღარ მოიპოვება იმგვარი ჯგუფი, თუ მწერალი, რომლის თვალში ლექსის წერა და ლექსებით დატკობა ფუჭი და უმნიშვნელო საქმე ყოფილიყოს. საზოგადოება იმდენად მომწიფდა, რომ მზად არის სამი და ოთხი საათის განმავლობაში უსმინოს პოეზიის შესახებ სჯა-ბაასს, უსმინოს არა ისე, როგორც შეგირდები უსმენენ მასწავლებლის გაკვეთილს, არამედ შეგნებულად, ჩაფიქრებით, უნდობლობის და თანაგრძნობის გამოაშკარავების უნარით.

ასეთი იყო აუდიტორია გრ. რობაქიძის ლექციაზე. ქართულ თეატრის დარბაზში შეგროვდა რჩეული ქართველი საზოგადოება, ამ სიტყვის უკეთესის მნიშვნელობით. მოვიდა ლექციაზე ბევრი იმათგანი, ვისაც ეროვნულ მწერლობის სვე-ბედი აფიქრებს, ვინც პოეზიაში ეძებს პასუხს იმის შესახებ, რაც სულიერ სიღრმეში გამოუცნობელ ამოცანად ეჩვენება, ვინც ეტრფიალება ოცნებას და ოცნებისადმი სიყვარულში ჰპოვებს ნუგეშს და შვებას. დიად, ასეთი იყო შაბათის აუდიტორია ქართულ თეატრში. და ამისი მიზეზი ის იყო, რომ ლექციის საგანი ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზია იყო — პოეზია, რომელიც თავის „შეწუხებულის მშვენიერების“ დაუმრეტელ წყაროთი ასე ატკობს და იზიდავს ადამიანს, —

აგრეთვე ის, რომ ლექტორად გამოვიდა გრ. რობაქიძე, ადამიანი ნიჭით დაჯილდოვებული, ხოლო ამასთან იმგვარი ტიპისა, რომელიც დღემდე გამოუცნობელი რჩება ქართველ საზოგადოებისათვის, გამოუცნობელი მისტიკურ ფილოსოფიის წყალობით, რომელსაც აღიარებს იგი და რომელიც ჩვენი საზოგადოებისთვის სრულიად ახალი და დღემდე თითქმის უცნობ იდეურ მოვლენად ჩაითვლება.

ამ ხასიათის სალიტერატურო სადამო კიდევ იმით იზიდავდა ხალხს, რომ აქ გამოვიდნენ საზოგადოების წინაშე ლექსების ცნობილი მთქმელი თ. ნიკოლოზ ერისთავი და ქართველი მწერალი ივ. გომართელი, რომელმაც თავის მხრივ, მოკლედ, მაგრამ შინაარსიანად და ფრიად გულწრფელის კილოთი დაახასიათა მგოსნის პოეზიის მნიშვნელობა. ივ. გომართელის სიტყვა იყო საინტერესო, განსაკუთრებით იმ მხრივ, რომ მან შეაჩერა მსმენელის ყურადღება ნ. ბარათაშვილის პოეზიის და მელანქოლიის წყაროზე და ის აზრი გამოსთქვა, რომ მგოსნის პოეზიის გენეზისს უნდა ვეძებდეთ იმ დროინდელ საქართველოს სოციალ-პოლიტიკურ უნუგეშო მდგომარეობაში. საქართველო პოლიტიკურად აღარ არსებობდა, ვისი იმედიც ჰქონდა, მასზე გული აუცრუვდა. ვისაც დასაწყისში სიხარულით ეგებებოდა სხნის იმედით, მის წინააღმდეგ იყო იძულებული იარაღი აესხა და როდესაც ამ აჯანყებიდანაც არა გამოვიდა რა და ეროვნული ცხოვრება მეტად დაკნინდა და დაქვეითდა, საზოგადოება ჯერ სასოწარკვეთილებას მიეცა და შემდგომ კი, იდეალებს მოკლებული და შინაგან სენით დასნეულებული, უდარდელ ცხოვრებას დაეწაფა. სმა, ჭამა, ქეიფი, დროს გატარება, ჭორიკანობა გამეფდა ყველგან. აი ამ გარემოებაში აღიზარდა ნ. ბარათაშვილი და მისი ნაღველი და მისი სევდა-კაემანი საზოგადოებრივ დაქვეითებას წინააღმდეგ პროტესტია. ეს საზოგადოება ასაზრდოვებს მის მელანქოლიას და აქედან წარმოსდგა მგოსნის პესიმიზმი და სასოწარკვეთილება. ასეთი იყო ივ. გომართელის თვალსაზრისი. და თუმცა ამ განმარტებას სავსებით ვერ დაეთანხმა დამსწრე საზოგადოება, მაგრამ ცნობის მოყვარეობა უკვე აღძრული იყო და ყველა მოუთმენლად ელოდა გრ. რობაქიძის გამოსვლას. ყველას აინტერესებდა, რას იტყვის იმავე საგნის შესახებ ადამიანი, რომელიც სხვა ფილოსოფიურ ნიადაგზე სდგას და ივ. გომართლის რეალიზმით დაკმაყოფილებული არ უნდა ყოფილიყო.

გრ. რობაქიძის ლექციის პირველმა ნაწილმა საზოგადოებას ვერ ასიამოვნა. პირველი შთაბეჭდილება, რომელსაც ხშირად გადამჭრელი მნიშვნელობა აქვს, ცოტა არ იყოს უხერხული იყო, ასე რომ პირველ ხანში მიუდგომელ მსჯელობის უნარიც კი დაუკარგა მსმენელს. უხერხულობა წარმოსდგა ბუნებრივობის დარღვევისაგან. ლექტორმა დაიწყო თავისი სიტყვა ამალღებულის, პათეთიურის კილოთი, რაიც ქართულ საუბარს, დინჯს, ტკბილს და დამშვიდებულს, – დამშვიდებულს თვით აღფრთოვანების მომენტებშიაც,

სრულიად არ ეგუება. აშკარაა, ლექტორი ძლიერ აღელვებული იყო და ეს თავისი აღელვება დასაწყისში ვერ შეიკავა, რის გამოც ცოტა არ იყო, გადალახა ესთეტიურ მოთხოვნილების ზომა და ბუნებრივობა. მაგრამ, საბედნიეროდ, გრ. რობაქიძემ თანდა-თან სძლია ამ ნაკლს და ლექციის მეორე და მესამე ნაწილში ნამდვილი არტისტი და ბატონი იყო თავის სიტყვისა. და საზოგადოებასაც უკმაყოფილება აღარ ეტყობოდა, პირ-იქით, აშკარა იყო რომ შეკრებილი ხალხი ლექტორთან ერთად იმსჭვალებოდა ერთის აზრით და მისწრაფებით. ეს გრ. რობაქიძის ორატორულ ნიჭიერებას უნდა მივაწეროთ, რასაც სიამოვნებით აღვნიშნავთ. მაგრამ ამავე დროს ამ გარემოებამ ხელი არ უნდა შეგვიშალოს მიუდგომელი მსჯავრი დავდოთ ლექციის საზოგადო ავკარგიანობაზე.

საყურადღებო ის იყო, რომ მისტიკოსი-იდეალისტი, გრ. რობაქიძე, თითქმის იმავე საფუძველზე იდგა, რა საფუძველზედაც ვნახეთ ჩვენ მატერიალისტი და რეალისტი ივ. გომართელი. ლექციის პირველი ნაწილი ეხებოდა მგოსნის სულიერ განცდის ანალიზს იმდენად, რამდენადაც ეს ანალიზი ნათელსა ჰფენდა პოეტის სულიერ დრამის გენეზისის საკითხს. რამ შეჰქმნა ბარათაშვილის პოეზია, სად უნდა ვეძებოთ მიზეზი ამ პოეზიის ნაღვლიანობისა, საიდან წარმოსდგა წყურვილი ძებნისა, გრძნობა მარადისობისა და ამაოებისა? გრ. რობაქიძეც გომართელსავით მიგვითითებს იმ დროინდელ საზოგადოების ვითარებაზე. წარსულში იყო თავისუფლება და დიდება, აწმყოში მონობა და გახრწნილება. აზრის ილუსტრაციისთვის ლექტორმა ძველი ელადაც გაგვახსენა. რას უნდა გრძნობდეს ადამიანი, თანამდეროვე საბერძნეთში რომ წავიდეს და ყოველ ნაბიჯზე წარსულის დიდების ნანგრევებს ხედავდეს. „წარსული აღვიძებს რომანტიულ გრძნობას მარადისობისას, აწმყო – საშინელ ფიქრს ცხოვრების ამაოებისას“. ბარათაშვილის დროინდელი საქართველოც პოეტს სწორედ ამ გრძნობებს უღვიძებდა გულში, „გრძნობა მარადიულისა და ფიქრი წარმავალისათვის – აი მთავარი ჰანგი მგოსნის ჩანგისაო“.

ამრიგად, გრ. რობაქიძემ ივ. გომართელსავით მიზეზობრივის კავშირით დააკავშირა ისტორიული პირობები, საზოგადოებრივი გარემო და მგოსნის პოეზიის და სულიერ დრამის შინაარსი. პოეტის პესიმიზმი და მსოფლმხედველობა გამოყვანილია პოლიტიკო-სოციალურ პირობებიდან. როდესაც ივ. გომართელმა აღიარა ეს აზრი, ჩვენ არ გაგვიკვირდა, გრ. რობაქიძემ კი სწორედ გაგვაოცა. მისტიკოს-იდეალისტი და ამგვარი მეთოდი! ერთი მეორეს არ შეესაბამება. რეალურ პირობებს, რა თქმა უნდა, დიდი გავლენა აქვს ადამიანის პიროვნების შემუშავებაში. ამ პიროვნების ზედგავლენით ხშირად იღვიძებს ადამიანის გულში უკმაყოფილება, მაგრამ იმისი აღიარება, რომ სოციალ-პოლიტიკური წყობილება ლოდიკურად არის დაკავშირებული „მარადისობის“ და „ამაოების“ პრობლემასთან, მაინც შეუძლებელია, ამ აზრზე რომ დავდგეთ, იძულებული ვიქნებით აღვიაროთ, რომ პესიმიზმი

და მარადისობის ძებნა მხოლოდ იქ იჩენს თავს, სადაც სოციალ-პოლიტიკური წრე საკმარისს პესსიმისტურ საკვებს იძლევა. ამ შემთხვევაში ჩვენთვის გაუგებარი დარჩებოდა ინგლისელ პოეტის შელლის პოეზია, რომელშიაც იგივე ღრმა უკმაყოფილებაა, იგივე სევდაა და იგივე სურვილი საზღვარ-დადებულ ბუნების გადალახვისა. შელლი კი ამაყ ბრიტანიის შვილი იყო, იმ ბრიტანიისა, რომელიც მის დროს (1792-1822) განსაკუთრებულის ძლიერების პატრონი იყო. მაშ ეტყობა, ლოდიკური კავშირის გაბმა მოუხერხებელია, ერთის მხრივ, ამაოება-წარმავლისა და მარადისობის აზრთა და, მეორეს მხრივ, სოციალ-პოლიტიკურ გარემოს შორის. ლ. ანდრეევი ერთს თავის გმირის პირით ამბობს: საკვირველია, ამ კონსტიტუციის მოპოვებას თავებს რისთვის ვაკლავთ. განა კონსტიტუცია მომცემს ბედნიერებას, მოსპობს სიკვდილს, რომელიც გვემუქრის ყველას, როგორც კონსტიტუციის მქონებელს, ისე ამ კონსტიტუციას მოკლებულს. მაშ თუ კონსტიტუცია სიკვდილს ვერ დასთრგუნავს, – ჩემი ბედნიერება კი შეუძლებელია, სანამ სიკვდილს ვხედავ ჩემს წინაშე, – თავს რაზე ვიმტვრევ იმ საგნის მოპოვებისათვის, რომელსაც ჩემის ბედნიერებისთვის არავითარი მნიშვნელობა არა აქვსო. და არ შეიძლება არა ვსთქვათ, რომ თუ მართალია ის, რომ სიკვდილია მთავარი პრობლემა ადამიანის სიცოცხლისა, ლოდიკური მსჯელობა ანდრეევის გმირისა ჭეშმარიტია. კონსტიტუცია, პოლიტიკური დამოუკიდებლობა, გინდ სოციალიზმის დამყარება ვერ დააშოშმინებს ადამიანის გულს, ინდივიდუალობით შევიწროებულს, სიკვდილის წინაშე მდგომარეს და ამ სიკვდილის დათრგუნვის სურვილით შეპყრობილს.

და სწორედ ამგვარ კითხვებს ეწაფებიან ხოლმე დიდი პოეტები. ჩვენთვის, არა-პოეტებისთვის, ამგვარი თვალსაზრისი სავალდებულო არ არის. ჩვენ ვიღებთ სიცოცხლეს ისეთს, როგორც არის იგი და თუმცა სიკვდილის პრობლემა ჩვენს წინაშედაც სდგას გამოუცნობელი, მაგრამ თვით სიცოცხლეში, სანამ იგი ჩვენს ხელშია, თვითმოქმედებასა და მოძრაობაში იმდენს ძალას და მშვენიერებას ვხედავთ, რომ ამ განუწყვეტელ შემოქმედების პროცესში ვპოვებთ სიცოცხლის ჰარმონიას და აზრს. და სიკვდილი არ გვაშინებს, რადგან, ერთის ბრძენისა არ იყოს, სანამ ჩვენა ვართ, სიკვდილი არ არის, და როდესაც სიკვდილი მოდის, ჩვენ აღარა ვიქნებითო. ბაზაროვი სხვანაირადაც ინუგეშებდა გულს: *Помру и из меня будет расти лопух!*-ო.

მაგრამ პოეტებს ყოველივე ეს ვერ აკმაყოფილებს. და ბარათაშვილი იმ პოეტთაგანი იყო, რომელიც სიცოცხლის ზემოდ აღნიშნულ შეფასებიდან გამოდიოდა და მისი პოეტური ჩანგი და მისი ძებნა მარადისობისა და მისი სასოწარკვეთილება სიცოცხლის ამაოების გამო, გამოწვეული იყო პოეტის ერთგვარ ფილოსოფიურ მიდრეკილებით და მის ღირის ესთეტიურის ღრმა ჩახედულებით. გრ. რობაქიძემ ამ საკითხს საკმარისი ნათელი ვერ

მოჰფინა და ისეთი შთაბეჭდილება მოახდინა მსმენელებზე, თითქოს მარტოდენ პოლიტიკურ დამოუკიდებლობის დაკარგვას შეეძლო ბარათაშვილის გულში შეექმნა და შეემუშავებინა შინაარსი მგოსნის პოეტური შემოქმედებისა.

საგულისხმოა, რომ ილია ჭავჭავაძე, რომელმაც მოგვცა მოკლე და საკვირველის ზომით და ჩაფიქრებით დაწერილი წერილი ნ. ბარათაშვილის პოეზიის შესახებ, პოლიტიკურ ვითარების მნიშვნელობას პოეტის ჩანგის შემუშავებაში უკანასკნელ ადგილს აკუთვნებს. იგი წერილის ბოლოში ამბობს: „არც ნ. ბარათაშვილი იყო უიმისო, რომ გულში დარდათ არა ჰქონოდა ბედი ქართლისა, ბედი მის მამულისა“. ამის შესახებ პოეტი „ბევრს საგულისხმო რასმე გვეუბნება და ქართველის ამომშრალს გულში ბევრს ნამს ნატვრისას და ნახვისას აწვეთებსო“. ბოლოს „ახალ ქართლის“ ყოფა-ცხოვრებას თითქოს შეურიგდა პოეტი, მაგრამ ესეც კი მისი ნათქვამია: „რა ხელ ჰყრის პატევს ნაზი ბულბული, გალიაშია დატყვევებული“. როგორც ხედავთ, ილია ჭავჭავაძე ხაზს არ უსვამს პოლიტიკურ დამოუკიდებლობის დაკარგვის გარემოებას და აქედან არ გამოჰყავს პოეტის სულის კვეთების შინაარსი. ილიას აზრით ვაება კაცობრიობისა ის არის, რომ მიზეზი აქვს ძებნისა, ეძებს და ვერ უპოვნია. „აი სად არის სათავე ადამიანის სასოწარკვეთილებისა, ყოველისფრის უარჰყოფისა, რომელიც ზოგჯერ, ხან და ხან, ასე დაიპყრობს ხოლმე მთელს მოაზრე კაცობრიობასა და შავად მღელვარის ფიქრებით ავსებს ადამიანის ცხოვრებასაო“.

გრ. რობაქიძემ ლექციის მეორე და მესამე ნაწილში მშვენივრად და სავსებით დაახასიათა ეს მხარე ნ. ბარათაშვილის პოეზიისა. შეუდარებელი იყო მისი ანალიზი სიყვარულისა და პოეტის სულიერ დრამის გაღრმავებისა იმის გამო, რომ სიყვარულში ვერ ჰპოვა მან ის, რასაც ეძებდა. შეუდარებელი იყო აგრეთვე ბუნების სიახლოვით გამოწვეული გრძნობების ანალიზიც და ის, რომ ვერც ბუნების ციაგასა შორის ჰპოვა პოეტმა სულის მყუდროება და სიმშვიდე. მაგრამ ყოველივე ეს არაფერს უმატებდა იმ განმარტებაში, რომელიც გრ. რობაქიძემ მისცა ნ. ბარათაშვილის პოეზიის გენეზისს ლექციის პირველ ნაწილში. მსმენელი აქაც დარჩა იმ შთაბეჭდილების ქვეშ, რომ მხოლოდ „წარსული აღვიძებს რომანტიულ გრძნობას მარადისობისას და აწმყო კი საშინელს ფიქრს ცხოვრების ამაოებისას“. ილია ჭავჭავაძე, როგორც ვსთქვით, სხვაგან ეძებს გენეზისს ბარათაშვილის ლირიკისას. „განა შეტყობა იმისი თუ, – რა არის ცაში, ან ცას იქით, ამბობს იგი, – მუდამის წყურვილით შესატყობარი არ არის ერთობ ადამიანისათვის? განა ამის ვერ მიხწევის უღონობა ზოგად-კაცობრიული ჩივილი არ არის უძღურებისა? განა ამეებში ტრიალი გონებისა არ არის ზოგად-კაცობრიობის გაუთავებელი ტრიალი იმ საიდუმლოების უძირო მორევში, რომელსაც არც თავი აქვს, არც ბოლო, არც ჰო და არც არაო“?

ჩვენ ილია ჭავჭავაძის განმარტება ნ. ბარათაშვილის პოეზიისა უფრო მართებულ და ჭეშმარიტ განმარტებად მიგვაჩნია, ვიდრე ის, რომელიც მხატვრულის ფორმით და კეთილშობილურის აღფრთოვანებით გადაგვიშალა შაბათს საღამოს ლექციაზე გრ. რობაქიძემ.

ილია ჭავჭავაძის განმარტებას უპირატესობა სჩანს აგრეთვე იქიდანაც, თუ როგორ ხსნის იგი ბარათაშვილის „მერანის“ შინაარსს. გრ. რობაქიძის აზრით, „მერან“-ში ისახება პოეტის უკიდურესი სასოწარკვეთილება. მან ვერ ჰპოვა ნუგეში ვერც სიყვარულში, ვერც ბუნების ჭვრეტაში, ვერც რელიგიაში. „ბარათაშვილის სულის-კვეთება მის სასოწარკვეთად იქცევა. იგი მოსწყდა მსოფლიოს და უფსკრულში უნდა შთაინთქას. ამ თავის-მკვლელობის წინ იგი უხმობს თავის პოეტურ ფანტაზიას, თავის მერანს, რომ ქვესკნელში გადაფრინდესო“. ასეთია აზრი ლექტორისა. ილია ჭავჭავაძის შეხედულებით კი „მერან“-ში პოეტი „ბედს უცხადებს ომს“, და ეს ლექსი სასოწარკვეთილების გამომსახველი არ არის, მასში უფრო „ზეკაცობისადმი“ მისწრაფებაა ჩასახულიო. „ამჟამად, საზღვარ-დადებული სიგრძე-სიგანე ადამიანის აზროვნებისა ჩვენის პოეტის „სულის კვეთება“ ვერ იტევს. მას სწყურს ეს **საზღვარი ბედისა გაარღვიოს** (ხაზი ჩვენია) და ნიავს მისცეს თავისი „შავად მღელვარე ფიქრი“, რომ დაუსრულებელი სივრცე ცისა და ქვეყნისა მოიაროს. ბაირონის კაინმა ამისთვის ლუციფერი აიჩინა, გეტეს ფაუსტმა – მეფისტოფელი და ჩვენმა პოეტმა თავისი „მერანი“, ე.ი. თავისი სულის ქროლვა. პოეტი ჰნუგეშობს, „რომ ეს გამაღიანება, ეს თავგანწირულება, ეს „სულის კვეთება“, ეს **პირდაპირი ომი ბედთან** „ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის“-ო. როგორც ხედავთ, აქ „უფსკრულში შთაინთქვის“ სურვილი არა სჩანს და ილია ჭავჭავაძემაც ხაზი სწორედ ამ გარემოებას გაუსვა.

ერთ ახალგაზრდა, ჭკვიან მწერლის, გერონტი ქიქოძის წერილში „ტრაგიკული გრძნობა ქართულს პოეზიაში“ ამნაირადვე არის განმარტებული ბარათაშვილის „მერანი“. „ესაა ბრძოლა მისი თავის თავთან, ამბობს ქიქოძე, თავის საბედისწერო საზღვრებთან, ტრაგიკული კონფლიქტი, რომლის ახსნა ან დაცხრობა ყოვლად შეუძლებელიაო“.

მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ დაგვაკმაყოფილა გრ. რობაქიძის ლექციის ზოგიერთა დებულებამ და აზრმა, არ შეიძლება არა ვსთქვათ, რომ ამ და სხვა მის მსგავს ლექციებს ქართულ ლიტერატურისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. სასიამოვნოა, რომ გამოჩნდა კაცი, რომელიც კარგის, მკაფიო გამოსახულის ენით, ესაუბრება საზოგადოებას პოეზიის და ხელოვნების შესახებ. სასიამოვნოა, რომ ჩვენში გაჩნდა უკვე იმგვარი აუდიტორია, რომლისათვისაც საინტერესონი ხდებიან ცხოვრებისა და ხელოვნების ღრმა

პრობლემები. ამ საქმეში გრ. რობაქიძეს დიდი ღვაწლი მიუძღვის და მადლობის მეტი არა ეთქმის რა.

2

გრ. რობაქიძის და ივ. გომართელის ლექციების შესახებ ამას წინადა („დროება“, № 239) ვსწერდი: „გრ. რობაქიძემ ივ. გომართელსავით მიზეზებრივის კავშირით დააკავშირა ისტორიული პირობები, საზოგადოებრივი გარემო და მგოსნის პოეზიის და სულიერ დრამის შინაარსი“. გარდა ამისა ვამბობდი: „იმისი აღიარება, რომ სოციალ-პოლიტიკური წყობილება ლოდიკურად არის დაკავშირებული „მარადისობის“ და „ამაოების“ პრობლემასთან, შეუძლებელია მეთქი.

გრ. რობაქიძემ თავის საპასუხო წერილში („დროება“, № 240) განმარტა, რომ ლექციის დროს, სხვა და სხვა მიზეზების გამო, მან სავსებით ვერ განავითარა თავისი აზრი და რომ ეს აზრი არსებითად ამგვარია: „მგოსანი და ეროვნული სხეული ორგანიულად არიან ერთი მეორესთან დაკავშირებულნი. ყოველი მგოსანი ინდივიდუალობაა, და როგორც ამგვარი განუმეორებელია, განსაკუთრებული, განცალკევებული; მას საკუთარი ბუნება აქვს, რომელიც სხვისაგან არ გამოიყვანება და არც სხვად დაიყვანება. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, იგი არ არის მოწყვეტილი: პირიქით, იგი შესხეულებულია მსოფლიოსთან და უხვდება თავის ბუნების გაშლა მსოფლიოს განსაზღვრულ ფარგლებში. აქედან მისი შემოქმედება ორი თვალსაზრისით უნდა იხილებოდეს: აბსოლუტიურით და ისტორიულით. აბსოლუტიური თვალსაზრისი ფაქტად აღნიშნავს მგოსნის ბუნებას, მის ერთხელ მოვლენილსა და გენუმეორებელს ინდივიდუალობას; ისტორიული თვალსაზრისი მიზეზობრივ ხსნის, თუ რომელ განსაზღვრული წრეში მხილდებოდა (და არა იქმოდა) მისი ბუნება. ამნაირადვე შეგვიძლია განვიხილოთ ბარათაშვილიც. იგი თავის გენიალურ ბუნებით წინუსწრობდა მთელ მის თანადროულ ქართველობას, მაგრამ მიუხედავად ამისა, იგი მთელის თავის არსებით ქართველობის, როგორც სულიერ ერთეულის, სხეულს ეკუთვნოდა. მისი ბუნება, რასაკვირველია, განსაკუთრებული, სხვით გამოუყვანელი იყო, მაგრამ იგი ვითარდებოდა, მხილდებოდა ეროვნულს საზღვრებშიო.

გრ. რობაქიძის განმარტება ნათელია და ჩემთვის სავსებით არის გარკვეული ის, თუ რა უნდა ეთქვას ლექტორს და რა ხასიათისაა მისი აზრი ნიკ. ბარათაშვილის პოეზიის გენეზისის საკითხში. მაგრამ ამ აზრის გარკვეულობამ მხოლოდ ამ მხრივ დამაკმაყოფილა. არსებითად კი მე ვერ გავყვები გრ. რობაქიძეს აბსოლუტის ფარგალში და აბსოლუტურის თვალსაზრისით ვერ განვმარტავ პოეტის შემოქმედებით ნიჭს. მე არ მაკმაყოფილებს ივ.

გომართელის მატერიალიზმი და ვამბობ, რომ მატერიალური ფაქტორი სამყოფი არ არის პოეზიის ხასიათის გაგებისათვის და რომ მატერიალური გარემო არ ჩაითვლება იმ მთავარ ღერძად, რომელიც ჰქმნის პოეზიის შინაარსს. მაგრამ არ შემიძლიან მივიღო გრ. რობაქიძის ორი საზომი, ორი კრიტერიუმი – ერთი აბსოლუტური, მეორე ისტორიული. მზად ვარ აღვიარო კრიტერიუმი „ისტორიული“, ხოლო ამ „ისტორიულში“ ჩემი შეგნებით, უნდა შედიოდეს როგორც მატერიალური გარემო (პოლიტიკური ფორმა მმართველობისა და საწარმოო ძალთა ურთიერთობა), ისე ყოველივე ის, რაც ამ გარემოს გარეშე აღმოცენებული, ხოლო რასაც პოეტის სულიერ ვითარებაზე აქვს გავლენა – კაცობრიობაში დამკვიდრებული ფილოსოფიური, რელიგიური და ესთეტიური აზრები. ასე რომ, განსხვავება ჩემი და ივ. გომართელის პოზიციისა ის არის, რომ მე „ისტორიული პირობები“ უფრო ფართოდ მაქვს განმარტებული, „ისტორიულში“ ჩაქსოვილი მაქვს რთული კომპლექსი მატერიალურის და იდეალურის ძალებისა, რომელნიც მოქმედებენ ადამიანის ბუნებაზე. გრ. რობაქიძეს კი ვერ ვეთანხმები იმაში, რომ არა მსურს გადავაცილო საზღვარი ემპირიულის მოვლენათა და ადამიანის პოროვნებას არ ვსაზღვრავ, როგორც „ერთხელ მოვლენილ და განუმეორებელ ინდივიდუალობას“, რომელიც არა ისტორიულის, არამედ აბსოლუტიურის საზომით უნდა იზომებოდეს.

მაშ თუ მაგრეა, იტყვის მკითხველი, თქვენთვის უნდა არსებობდეს მიზეზებრივი კავშირი ფართოდ განმარტებულ „ისტორიულ“ ანუ, უკეთ ვსთქვათ, ემპირიულ ფაქტორებსა და განსაზღვრულ ხასიათის, ვსთქვათ, ბარათაშვილის პოეზიის შორის. ემპირიკა ლოდიკურად ყოფილა დაკავშირებული „მარადისობის“ და „ამაობის“ პრობლემასთან. ამ აზრის წინააღმდეგი არა ვარ. ჩემ ხელთ სხვა საზომი არ არის პოეზიის და სიცოცხლის პრობლემების განმარტებისათვის. მაგრამ, აღვიარებ რა ამ საზომის და ამ კრიტერიუმის სარგებლობას კვლევის დროს, არ შემიძლიან ამავე დროს არა ვსთქვა, რომ ხსენებულ იარაღის საშუალებით ყოველივე ნათელი არა ხდება ჩემთვის პოეზიის და სიცოცხლის პრობლემების განმარტებაში. რჩება რაღაც საიდუმლოება, რომელსაც არც ერთის ხსენებულის საშუალებით სინათლე არ ეფინება და გარკვეულობა არ ენიჭება.

თუ ეს ასეა, იტყვის კიდევ მკითხველი, მაშინ ვალდებულნი ხართ აღიაროთ გრ. რობაქიძის მიერ ნაჩვენები არაემპირიული საზომი კვლევისა. ამაზე ვამბობ გადაჭრით, რომ ვალდებული სრულიადაც არა ვარ. თუ რომელიმე მოვლენა ემპირიულის კრიტერიუმით ვერ ირკვევა, ეს გარემოება სრულიადაც არ გვავალებს მივმართოთ მეტაფიზიკურ ახსნას. ჩემი აზრი უფრო გასაგები გახდება, პატარა ხანს რომ შევჩერდეთ სიცოცხლის წარმოშობის პრობლემის გარკვევაზე.

მეცნიერება იკვლევს სიცოცხლის პრობლემას ემპირიულად. იგი აკვირდება ცოცხალ ორგანიზმს. ტრანსფორმიზმის დახმარებით შეურყეველ ფაქტად არის აღიარებული ცოცხალ ორგანიზმების განვითარების უნარი. და ეს განვითარება იმ ხასიათისაა, რომ ორგანიზმი თანდათან ვითარდება და ახალ სახეს იღებს. პალეონტოლოგიას შემუშავებული აქვს ვრცელი სურათი ორგანიზმთა თანდათან განვითარებისა. ამ განვითარების თითქმის ყოველი მომენტი და ფაზაა ნაჩვენები და შესწავლილი. და დღეს შესაძლებელი გახდა კავშირის გაბმა რთულ ორგანიზმებისა და უუსადეს ორგანიზმებს შორის. ემპირიულად დამტკიცდება ის, რომ ადამიანის რთული სხეული წარმოსდგება ერთუჯრედებიან ცოცხალ არსებისაგან და ეს ერთუჯრედი ცოცხალი არსება (პლაზმა) არის ის უშუალოესი და უუხნიერესი წინაპარი, რომელიც ჩაიწერება ჩვენს გენეალოგიაში. როგორც ხედავთ, დიდი და გაბედული შრომა უკისრია მეცნიერებას. იგი ცდილობს ცოცხალ ორგანიზმის განმარტებას ამ ორგანიზმის განვითარების ისტორიის საშუალებით. თავის კვლევა-ძიებაში მან ერთუჯრედებიანი არსება აღმოაჩინა. ხოლო აქ კი შესდგა. კარგი. იყოს ეს სადა ორგანიზმი ის ორგანიზმი, რომლისაგანაც წარმოსდგა რთული სხეული. მაგრამ თვით ეს სადა ორგანიზმი საიდან და როგორღა გაჩნდა? აქ მეცნიერება გაჩუმებულია. მართალია, ქიმიკოსები ამუშავებენ დღეს ეგრედ წოდებულ „თვით შემქმნელ ორგანიზმების“ პრობლემას (génération spontanée). მაგრამ თუნდაც რომ ქიმიურ ელემენტების შეზავებით მოახერხონ ცოცხალ სადა ორგანიზმის შექმნა, სრულიად გამოურკვეველი რჩება სხვა მხარე ამ საგნისა, – შესძლებს თუ არა ხელოვნურად დამზადებული ერთუჯრედი განვითარების გზას დაადგეს და საიდუმლოებით არის მოცული ის კითხვაც, გაჩნდება თუ არა ამ ხელოვნურ მანქანაში ფსიხიური სიცოცხლე და შემოქმედება. მაგრამ, როგორც ვსთქვით, მეცნიერება ამუშავებს ამ საგანს, ხოლო ჯერ ხნობით génération spontanée-ს კითხვა გამოურკვეველი და ბნელი კითხვაა.

ყოველივე, რაცა ვსთქვით, საჭიროა ჩემთვის იმ აზრის დასამტკიცებლად, რომ ემპირიული მეცნიერება თავის კვლევა-ძიებაში მიაღწა ერთ გვარ ზღუდეს, რომლისგან გასავალს ჯერ ხნობით ვერ ხედავს. მაშ თუ ზღუდეა და გასავალი არ არის, ჩვენ გამოგვეყვით, ამბობენ მეტაფიზიკები და ყოველივე ნათელი გახდება თქვენთვის. მაგრამ, როგორც ვსთქვით, ადამიანის რაციონალიზმი, კრიტიკულ პირობებში ჩაყენებული, ამგვარ სულმოკლეობას ვერ გამოიჩენს. აქაოდა რაციონალურად ვერ აუხსნია მას სიცოცხლის პრობლემა, არა-რაციონალურ საბუთს მის თვალში ფასი არ უნდა ჰქონდეს, რადგან ორში ერთია, ან რაციონალიზმია შემეცნების საფუძველი, ან ისეთი რამ, რაც რაციონალიზმს ანგარიშს არ უწევს, – ინსტიქტი, ინტუიტივიზმი, დიონისიზმი და სხვა ამგვარი. თუ რაციონალურსა და ირრაციონალურს შორის ბრძოლაა, ბრძოლა ეს ჯერ არ დამთავრებულა და სანამ ირრაციონალიზმი არ გაიმარჯვებს რაციონალიზმზე, რაციონალიზმის

მიმდევარნი თავის ნიადაგს არავის დაუთმობენ და არ შეიწყნარებენ სიცოცხლის იმგვარ განმარტებას, რომელსაც ირრაციონალური განმარტების ხასიათი აქვს. არ შეიწყნარებენ იმ შემთხვევაშიაც, თუნდაც რომ მათი რაციონალური განმარტება უძლური იყოს სიცოცხლის საიდუმლოების ახსნის კითხვაში.

და რაცა ვსთქვით სიცოცხლის შესახებ, ითქმის პოეზიის შესახებაც. განმარტეთ პოეტის ღირა ემპირიულად. ახსენით პოეზიის შინაარსი ისტორიულად. ნათელი ჰფინეთ იმ კავშირს, რომელიც არსებობს „გარემოსა“ და პოეტის შემოქმედებას შორის. სთქვით თუ გნებავთ, რომ ეს კავშირი მიზეზებრივია. და როდესაც ყოველივე ამას ადასრულებთ, მაინც დარჩება გამოურკვეველი ერთი რამ – რთული ფსიხიური შემოქმედება პოეტისა, დარჩება გამოურკვეველი შემოქმედების საიდუმლოება და მისწრაფება „მარადისობისადმი“ და უსაზღვროებისადმი, რომელიც პოეტის შემოქმედების საფუძველს შეადგენს. ეს ასეა, და მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც არ ვხმარობთ „აბსოლუტურ“ საზომებს და ონტოლოგიურ არგუმენტებს შემოქმედებითი პროცესის ასახსნელად. საიდუმლოების წინაშე ჩაფიქრებულნი ვდგევართ და თავი არ გვინდა ვიხსნათ „სასწაულის“ აღიარებით. თუ გამოუცნობელი გამოსაცნობია, ხომ კარგი, ხოლო თუ იგი გამოუცნობელ კითხვად დარჩება სამუდამოდ, ეს ტრაგიკული მდგომარეობა ხვედრი ყოფილა ადამიანისა და ამ „ტრაგიკულის“ დათრგუნვისაკენ იქმნება მიმართული ადამიანის ძალ-ღონე. გამარჯვება დარჩება ადამიანს თუ არა, ესეც საიდუმლოებით არის მოცული.

ტექსტის ციფრული ვერსია მოამზადა: თამარ შვანგირაძემ
ნიუ იორკი, ამერიკის შეერთებული შტატები
14 აპრილი, 2020 წელი
#დარჩისახლში